

A nők jelenléte és szerepe a magyar protestáns szellemiségben, szerk. DIENES Dénes – KEGYES Erika – VERES Ildikó, Tiszáninnen Református Egyházkerület Hernád Kiadó, Sárospatak, 2019, 398 oldal

A tanulmánykötet a reformáció 500. évfordulójának évében a Miskolci Egyetemen szervezett emlékülésen elhangzott előadások szerkesztett anyagát adja közre. A könyvben olvasható műveket a szerkesztők öt téma szerint csoportosították, ez azonban nem jelent merev határokat: a tanulmányok között több helyen is találhatunk párhuzamokat, kapcsolódási pontokat.

Az első három írás középpontjában a nőknek a reformáció támogatásában, terjesztésében vállalt kezdeti szerepe áll. Bátoriné Misák Marianna és Gaál Izabella tanulmányából – egyebek mellett – megtudhatjuk, hogyan tértek át, majd vettek részt az új hit terjesztésében a hazai főúri vagy nagyasszonyok (Somi Borbála, Lorántffy Zsuzsanna, Patócsi Zsófia stb.), hogyan mutattak példát kegyes életvitellel, bibliaolvasással/felolvasással, vallásos művek anyanyelvi nyomtatásával, a reformátorok, prédikátorok segítségével, s hogyan lettek a kultúra központjaivá a főúri udvarok. Miként igyekeztek a szegényebb néprétegek írás-olvasás tanítását megvalósítani, hitoktatását, imádságos életre nevelését biztosítani; milyen igény állt a leánynevelés fókuszában. A szerzők rávilágítanak, hogy milyen eszközökkel járultak hozzá a reformáció terjesztéséhez a polgárasszonyok (pl. Komarinus Pataki Judit, Bodor Benedekné), a mezővárosi, sőt falusi asszonyok (pl. Bordás Imréné, Vas Gergelyné). A női szerep Luther és a reformáció hatására vált vizsgálat tárgyává, alakult át – olvashatjuk Kónya Annamária írásában –, s a református nőideál törődő anya, hű és odaadó feleség, mélyen vallásos, szerény,

H. Palcsák Enikő

**„TEHÁT MINDENT
VÉGIGCSINÁLOK...”**

hívó asszony képében lett megrajzolva. Több nő típust neveztek meg: nemes nők, polgárnők, prédikátor feleségek, leányok – ki-ki a maga helyzetében, a maga gyakorlati eszközeivel állt a reformáció szolgálatában.

Veres Ildikó néhány protestáns gondolkodó nőkről való elmélkedését gyűjtötte egybe, s a vélemények között találunk sajátosakat is: a nők alacsonyabb rendű lények, elsősorban ösztöneik kielégítése jellemzi őket, intellektuális képességeik fejletlenek, a női szépség tulajdonképpen csak gondolatban létezik. Mielőtt megijednénk, a felsorolás a következőkkel egészül ki: a nő érzelmi világa finomabb, a nő sokoldalúbb, képes harmóniát teremteni, hatása az emberi társadalomra sokkal jótékonyabb, mint a férfiaké. Luther és Sebestyén Jenő nőképét Kegyes Erika hasonlítja össze. Luther maga is ellentmondásosan vélekedett a nőkről, Isten előtt egyenrangúnak találta őket a férfival, ám a házasságban, családban, társadalmi szerepekben nem. Elsődleges feladatuk a gyermekszülés: „ha nem szülnek gyermeket, megfosztatnak minden státusuktól” (97.). Sebestyén némileg finomít Luther álláspontján, ám szerinte is a nők legfőbb feladata a gyermekek világrahozatala. A hitre nevelés teendői azonban egyértelműen az asszonyokra hárulnak. Ehhez pedig iskolázottság, műveltség, vallásgyakorlás szükséges. Valóban, a reformáció hatására a szegényebb néprétegek és leányaik taníttatása is megvalósítandó feladattá vált. Míg a középkorban a nőnevelés csak a főúri családok leányai számára volt elérhető, a humanizmus terjedésével egyre több leányiskola indult. A reformáció pedig az általános népoktatás elvét mondhatta magáénak. Ennek oka természetesen a reformáció terjesztésében keresendő, s ahogy a szerző írja, a népoktatás főként az olvasás-írás tanításban és a kérdés-felelet új tanítási formájában, a katekizmusban merült ki. Az oktatást kezdetben a lelkész vezette, majd a kántor és a tanító vette át feladatát. Bár 1646-tól a nőnevelés hivatalos egyházi feladat, a jegyzőkönyvek tanúsága szerint a Tiszán innen csak lassan indult meg a nevelés intézményesített formája – olvashatjuk Bátoriné Miska Marianna következő tanulmányában.

Pesti Brigitta írása rámutat, hogy a 17. századi Magyarországon a nők alapvető kötelezettsége a Biblia és a kegyességi irodalom rendszeres olvasása és a magyar nyelvű kegyességi irodalom megírása és támogatása. A női olvasóközönség megszólítása sokáig csak a kegyességi irodalomban érhető tetten. Számos értekezésben olvashatunk e kötetben a könyvnyomtatást, Bibliakiadást támogató asszonyokról, ám szép számmal találunk a kegyességi irodalom jeles képviselőinek életútjával, munkásságával foglalkozó leírásokat is. Lorántffy Zsuzsanna – az előbbieket mellett – mecénásként és teológiai művek írójaként is szerepel Gaál Izabella írásában. S. Sárdi Margitnál olvashatunk a régi magyar irodalom legismertebb költőnőjéről, Petrőczy Kata Szidóniáról, kinek műveltsége vallásos irodalmon alapult. Jósika Júliát, az evangélikus írónőt, aki novelláival a női szerepek elfogadottságát igyekezett erősíteni, Szilágyi Zita Mária mutatja be. Megismerhetjük Pulszky Terézia életét és munkásságát, a hűséges feleséget, ragaszkodó anyát, makulátlan jellemet, az emigránsokat támogató magyar írónőt Gyulai Éva jellemzésében. Német és francia szerzők műveit olvasta és fordította magyarra a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület elnökösszonya, Szilassy Aladárné, aki inten-

zív református női munkát végzett egyesületével: jótékonykodás, szegények, betegek, elesettek segítése, gyermekvédelem, református ifjúság nevelése, vasárnapi iskolák, diakonisszák képzése, börtönmisszió stb. – derül ki Bárány-Szilfai Alida írásából.

A szeretet és hit elválaszthatatlan összekapcsolódásáról olvashatunk előbb Szabó Magda *Abigél* című műve kapcsán Moklovsky Réka tanulmányában, majd Kusper Judit a *Régimódi történetet* eleveníti fel, melyben Szabó Magda édesanyját avatja regényhőssé, s bemutatja Debrecen, a kálvinista Róma identitásformáló szerepét, hitfejlődésre gyakorolt hatását.

Ezt követően a figyelem mai magyar protestáns írók, újságírók írásaira kerül. Hardiné Magyar Tamara érdeklődése a vallásos nyelvhasználatra, az érzelmi töltetre fókuszál, s olvashatunk bűnről, bűnbocsánatról, gyűlöletről, megbocsátásról, Krisztus szeretetének megtapasztalásáról, halálról, feltámadásról. Bár írói tevékenységéről nem kapunk híradást, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Révay Kata Szidónia munkásságáról szóló írást sem. Viskolcz Noémi a politika iránt érdeklődő, művelt, erős személyiségű nagyasszonyt az evangélikusok egyik utolsó bátyjaként mutatja be, aki gyülekezeteket és iskolákat tartott fenn, támogatta a bibliafordításokat, kinek könyvtára jelentős lutheri irodalommal volt zsúfolt, s még végrendeletében is megmutatkozik evangélikus lelkülete.

Székely Gábor a Szakmári Orsolyáról szóló szövegében a protestáns humanizmus nőképéről értekezik, Kecskeméty Agricola János és Szegedi Lőrinc versének felelevenítésével. E nőtípus nem áll távol a korábban említett tanulmányok lutheri elképzelésétől: az ideális lelkészfeleség tehát hűséges, szerető társ, hit és kegyesség gyakorlásában élen jár, példát mutat, serény, szorgalmas, biztos háttere férje szolgálatának.

Figyelemre méltó adalékkal szolgál a könyv olvasóinak a protestáns nőkkel készített interjúk elemzéséről szóló dolgozat. R. Nagy József 1994 és 2017 között készített beszélgetéseiből, a felvázolt életutakból kiderül, hogy a korábbi protestáns értékek miként változtak az elmúlt évtizedekben, s milyen különbségeket tapasztaltak a megkérdezettek a reformátusok és a katolikusok között. Ugyancsak az elmúlt évtizedekre vezet minket vissza a *Három szín*-trilógiáról szóló írás. A lengyel rendező filmjeinek felidézése során a szereplők magánéleti, mindennapi döntéseihez szükséges minták, mércék érvényesülését, a hagyományokhoz való ragaszkodás fontosságát vizsgálja Bognár László.

Látszólag kilóg a tanulmányok sorából a Diósgyőr-Vasgyár kolónia történetét felvázoló tanulmány. Az önellátásra tervezett gyári kolónia kialakulásáról, szabályrendszeréről, felekezeteiről szóló tudósításra a reformáció 400. évében rendezett emlékünnepeletről szóló megemlékezés teszi fel a koronát. A helyszín a Leányiskola díszterme, az ünnepség pedig a helyi református és evangélikus gyülekezet közös szervezésében és lebonyolításában valósult meg – olvashatjuk Dobák Judit írásában.

Változott-e a nő értéke? A 20. század elején lehetővé vált hazánkban, hogy a nők beiratkozzanak a teológiára. Mit ér a lelkész, ha nő? – teszi fel a kérdést Ágnes írása elején Huszár. A nő szerepének megítélése ma is megosztó. A reformáció tette lehetővé, hogy a nő egyáltalán tevékeny részese legyen a gyülekezetnek, s megteremtette a papnéi szerepkört. A protestáns egyház – elvek szintjén – egyenlő

jogokat biztosít férfiaknak és nőknek. A mai lelkészek fele nő, az MRE alkalmazottainak zöme nő – olvashatjuk az értekezésben –, s a Zsinatban mindössze kettejükkel találkozhatunk. Alapvetően a kevésbé megbecsült munka az övék: vallásánár, kórházi lelkész, lelkészi hivatali munkatárs.

A feminista teológia már a Szentírásban a nők háttérbe szorítottságára vagy éppen hiányára mutat rá – olvashatjuk Varga Gyöngyi tanulmányában. Ezen írás alapkérdése, hogy hogyan is fogadható el, s miként értelmezhető mindenki – s köztük a nők – számára a Szentírás, ha azt férfiak írták, elsősorban férfiaknak, zömében férfiakról. Reménységet jelent, hogy a feminista teológia tudományként való elismerésének hatására kiegyenlítettebb bibliai teológiai látásmód alakulhat ki, hiszen ma a gyülekezetek tagjai, az igehirdetések, írásmagyarázatok hallgatói többségében nők. Lengyel Zsuzsanna Mariann írása a képzés fontosságát hangsúlyozza, s Habermas kordiagnózisára mutat rá, ami világossá teszi a női emancipáció hiányosságait nemzetközi szinten is. Bár létezik politikai-választójogi egyenjogúság, azon túl nem érvényesül a nők társadalmi-kulturális egyenlősége. Mindennek oka pedig a patriarchális viszonyok újratermelődésében keresendő.

A kötet 22 tanulmányának jelentős részét – talán nem meglepetés – nők írták. Laikusok számára temérdek új, érdekes információt tartalmaz a könyv, de a témában jártasak számára is hozhat fontos ismereteket, eredeti megközelítési módokat, szokatlan párhuzamokat. Luther nevéhez fűződik a mondás: „itt állok, másként nem tehetek”. A kötetben Szabó Magda szavait idézve köszön vissza koncentráltan ez a gondolat, ami meghatározója volt és meghatározója lehet ma is a protestáns hit ismerőinek, megélőinek, harcosainak: *„Hogy én valamit abbahagyjak...?! Ahhoz túlságosan protestáns, túlságosan makacs és túlságosan abigéli morálú vagyok, hogy amit valaha elkezdtem, ne érezném illetlenségnek abbahagyni. Tehát mindent végigcsinálok...”* (306–307.) A tanulmányok éppen ilyen, makacs, hitükért, meggyőződésükért – a múltban vagy éppen jelenünkben – bátran kiálló, életükkel, tevékenységükkel a ma asszonyai számára példaként szolgáló neves vagy kevésbé ismert személyiségeket mutatnak be, idéznek emlékezetünkbe.